

*Самусь Тетяна Володимирівна,
аспірант*

*Росновський Микола Григорович,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

Постановка проблеми. Значні перетворення, що відбуваються на даному етапі в незалежній Україні, загострили соціально-економічні проблеми, а це, в свою чергу, зумовило зниження рівня суспільної моралі і, як наслідок, зростання злочинності. За таких умов гостро постає питання щодо вжиття рішучих заходів, спрямованих на боротьбу з різними антисуспільними проявами, серед яких особливе місце посідає проблема наркоманії та наркобізнесу, особливо серед молоді. Таке явище відсутнє з-поміж людей середнього та літнього віку через те, що наркомани зазвичай довго не живуть. На відміну від п'янства і куріння, проблема наркоманії і токсикоманії тривалий час була забороненою темою для нашого суспільства. Замовчування цього страшного явища закладами освіти, правоохоронними органами та органами охорони здоров'я призвело до того, що суспільство виявилось погано озброєним для боротьби з ним.

У наркоманів у першу чергу вражається нервова система, мають місце епілептичні напади, моральна і фізична деградація особистості.

Головною небезпекою наркотичних речовин є те, що після прийому з'являється непереборний потяг до повторного їх вживання, причому наркоман уже не думає про смертельно-небезпечні наслідки, які приховує у собі наркотик. Поступово людина стає його рабом.

Термін «наркоманія» походить від грецьких слів «нарко» – оціпеніння, отупіння, одуріння та «манія» – пристрасть, божевілля. Під поняттям «наркоманія» розуміють не тільки стимулювання наркотичними речовинами виникнення збудженого чи пригніченого стану центральної нервової системи, а й звикання організму до них, бажання їх приймати й за відсутності безпосередніх причин: болю, втоми, страху тощо (тобто з'являється психічна та фізична залежність від наркотиків). Головною причиною такої пристрасті є ейфорійний ефект, який виникає при вживанні наркотиків. Слово «ейфорія» також давньогрецького походження й означає – піднесений, радісний настрій, почуття задоволення, повного спокою, що не відповідає об'єктивним обставинам та реальному стану організму [1, с.38].

Особлива небезпека вживання наркотиків молодими людьми полягає в тому, що наркотична залежність формується набагато швидше, ніж алкогольна – за декілька місяців. Тривалість життя наркоманів у середньому на 20-25 років менше, ніж у осіб, які не вживають наркотиків [2, с. 139].

Як свідчить статистика, в останні роки 80 % наркоманів та токсикоманів є молоді люди віком до 30 років. З огляду на це проблема наркоманії безперечно нині є актуальною для нашого суспільства загалом, і студентської молоді зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У нашій державі приділяється значна увага боротьбі з розповсюдженням наркотизму серед молоді. Кабінетом Міністрів України була прийнята Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки. Проте Міжгалузева Комплексна Програма «Здоров'я нації» на 2002 – 2011 роки відзначає неефективність державної політики щодо формування здорового способу життя, де профілактика вживання наркотичних засобів – це один з її напрямків.

Проблема адиктивної поведінки загалом, і наркоманії зокрема, за своєю природою є комплексною проблемою і має декілька аспектів. Серед них можна виокремити медичний, здоров'язбережувальний, психологічний, юридичний, соціальний, педагогічний. Найбільш цікавими для нас є здоров'язбережувальний та педагогічний аспекти цієї проблеми. Наркоманія сьогодні розглядається як патологія, що належить до глобальних проблем сучасності.

У науковій літературі під терміном «наркоманія» розуміється відносно поширене статично стійке соціальне явище, різновид девіантної поведінки, що виражається у споживанні певною частиною населення наркотичних або інших токсичних засобів з відповідними наслідками (Ю.Д. Блувштейн, Я.І. Гілінський, А.В. Добринін).

За поширеністю перше місце серед наркотиків посідають препарати з різних видів конопель. Найбільш відомі з цього класу наркотиків – гашиш, марихуана, анаша, банг. Ці препарати добувають з листя і стебел деяких видів конопель – індійської, американської та дикоростучої. Спосіб вживання наркотиків цього класу – різний. Їх жують, курять, приймають у вигляді різних напоїв і пігулок. У науково-популярній та художній літературі детально описано клінічні форми і стадії оп'яніння від вживання цих препаратів.

Для деяких регіонів колишнього СРСР вживання наркотиків є традиційним. Наприклад, в Туркменії користувалися наркотиком з конопель як знеболюючим та заспокійливим засобом навіть для дітей.

Про факти постійного вживання у великій кількості в багатьох країнах світу, насамперед у Китаї, країнах Середньої Азії, наркотиків рослинного походження (зокрема з конопель), свідчать окремі мандрівники у ці країни [3, с. 156-174].

Науково-популярна література з теми нашого дослідження підтверджує те, що найдавнішою наркотичною речовиною є опій. Перші згадки про нього з'явилися більше 6 тис. років тому. Однак лише в XIX столітті було видано перші наукові роботи про шкідливий вплив цього препарату на людину. До сьогодні опійна наркоманія найбільш відома і вивчена з позицій наркології. Вона розвивається внаслідок вживання різних препаратів опійної групи (опіатів), що отримують під час переробки маку. Способи вживання дуже різні: опій вводять підшкірно, внутрішньовенно, а також використовують димом (опіокуріння). Часто молоді вживає навіть лікарські препарати, які містять опій.

Здійснений нами аналіз сучасних публікацій з теми наркоманії свідчить про те, що в цих роботах викладено в основному економічні, адміністративні, правові, санітарно-гігієнічні та психологічні аспекти профілактики наркоманії та алкоголізму серед молоді [4, с. 51]. На жаль, дослідниками недостатньо приділено уваги педагогічному та здоров'язбережувальному компоненту профілактики наркоманії серед молоді, особливо студентської.

Метою даної статті є привернення уваги всіх учасників навчально-виховного процесу до проблеми профілактики наркоманії серед студентської молоді як до надзвичайно небезпечного явища як для окремої людини, так і суспільства в цілому.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи проблему наркоманії серед молоді, потрібно коротко зупинитися на тих основних причинах, які, на нашу думку, є важливими стимулами вживання наркотиків у нашому суспільстві.

Вважаємо, що в сучасних умовах дуже важливим є формування культури здоров'я студентів, а серед компетенцій, які входять до класифікації освітніх і мають вирішальний вплив на формування культури молоді, можна виокремити

групу «здоров'язберігаючі компетенції». Це поняття об'єднує всі напрями діяльності вищого навчального закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді. Формування культури здоров'я у молодих людей на початковому етапі охоплює володіння життєвими навичками та низкою соціально-психологічних компетенцій, які допомагають вести здоровий і продуктивний спосіб життя, адекватно сприймати себе і навколишніх, будувати позитивні міжособистісні стосунки, критично і творчо мислити, приймати відповідальні рішення тощо.

Погоджуємося з думкою багатьох дослідників (В. Оржеховська, О. Пилипенко, О. Сердюк, Т. Федорченко, Б. Лазоренко, О. Балакірева), що в Україні має місце поширення підліткового вживання тютюну, алкоголю, нелегальних наркотиків, а також існує купа причин і чинників, що сприяють розвитку наркозалежності у молоді.

По-перше, масова урбанізація населення в Україні, що відбулася в останні 50-70 років, зумовила зростання наркоманії, оскільки колишні норми поведінки, звички, інтереси, моральні цінності, засвоєні з дитинства в сільській місцевості, в місті стали непопулярними. Молодь, яка приїхала з села в місто в пошуках добре оплачуваної роботи і нормальних умов для життя, часто стала відчувати себе непотрібною, невлаштованою. Окрім цього, цей психологічний дискомфорт посилювався втратою батьківського контролю за поведінкою своїх дітей, який в селі є важливим регулятором поведінки.

По-друге, важливим фактором, що вплинув на розповсюдження психоактивних речовин, є соціальні умови життя населення, і молоді зокрема. Невпевненість у завтрашньому дні, масове безробіття, постійна зміна місця проживання є також важливими чинниками, які штовхають молодь до наркоманії. Ще більш негативним чинником є постійний стресовий стан, коли молодь розуміє, що жити так, як вона живе, далі не можливо, і в той же час, вона безсила будь-що змінити в суспільстві.

До соціальних чинників розповсюдження наркоманії серед молоді слід також віднести алкоголізм або наркоманію батьків, проживання людей в депресивних регіонах та з низькими доходами, завуальована в засобах масової інформації пропаганда легалізації наркотиків тощо.

По-третє, суттєвим важелем у сучасних умовах, що впливає на поширення вживання психоактивних речовин, є також зниження цінності сім'ї, девальвація значущості родинних відносин. Радянська ідеологія і пропаганда тривалий час стверджувала, що головне – це виробничі показники, а не виконання ролі батька чи матері, чоловіка чи жінки. З цього приводу можна згадати слова з популярної в 70-ті роки пісні: «сегодня не личное главное, а сводка рабочего дня».

Четвертою, мабуть однією з головних причин поширення наркоманії серед молоді, є зменшення престижу праці, особливо фізичної. Ще років 50 тому, коли коноплі та мак висівалися на великих площах, ця проблема так гостро не стояла, як нині. Фізична втома, яку відчувала людина від роботи, особливо в сільській місцевості, не потребувала ніякої «розрядки» у вигляді наркотичних речовин.

На нашу думку, ефективними профілактичними формами роботи із запобігання вживанню студентами наркотичних речовин є проведення кураторами вищого навчального закладу (ВНЗ) відповідних лекцій, кінолекторіїв, показ телевізійних фільмів, організація тематичних виставок тощо.

Також, важливим напрямом профілактичної роботи є систематична виховна діяльність зі студентами в гуртожитках, оскільки саме там спостерігається найбільше фактів вживання ними наркотичних речовин. Це пояснюється тим, що в гуртожитках студенти знаходяться далеко від постійного виховного впливу батьків та викладачів.

Під час проведення профілактичної роботи щодо недопущення вживання наркотиків важливим є також організація дозвілля студентів у формі роботи різноманітних наукових та технічних гуртків, самодіяльності, участі в спортивних змаганнях, відвідування кіно, театрів, музеїв та ін. [5, с. 8-12].

Серед педагогічних заходів профілактики наркоманії у студентському середовищі слід зазначити поширення інформації про причини, форми і наслідки зловживання наркотичними засобами, визначення груп ризику і надання адекватної допомоги студентам з цієї групи в подоланні проблеми, що сприяє появі тяги до наркотиків, можливість прищеплення навичок здорового способу життя у процесі навчання та відпочинку, вільний доступ педагога до батьків студента для аналізу та контролю ситуації.

Під час проведення занять зі студентами викладач ВНЗ повинен постійно акцентувати на популяризації здорового способу життя та на формуванні життєвих навичок, обов'язкових для протистояння бажанню спробувати наркотики або «наблизитися» до них в момент стресу чи життєвих невдач. Інформація про це повинна надаватися з урахуванням особливостей аудиторії (статі, віку і переконань). Ні в якому разі не можна використовувати тактику залякування: її неефективність вже давно доведена.

Недостатність інформації про вкрай негативний вплив наркотиків на здоров'я молодих людей і неправильне сприйняття цієї проблеми суспільством у цілому є, на нашу думку, основними чинниками стрімкого розвитку наркоманії останніми роками. Відтак, проблема профілактики наркоманії серед студентів ВНЗ з проблеми медичної переростає в педагогічну і здоров'язбережувальну та потребує опрацювання спеціальних наукових досліджень з профілактичної роботи, виховання у молоді відповідних особистісних компетенцій, зокрема щодо запобігання наркоманії, співжиття з особами, які знаходяться у «групі ризику». Вважаємо, що крім вживання наркотиків, до найбільш поширених ризикованих дій, що не сприяють формуванню здоров'язбережувальних компетенцій, можна віднести також вживання алкоголю, психотропних засобів та бездіяльність студентів (небажання навчатися).

Висновки. Таким чином, зазначене вище дає можливість зробити певні узагальнення: на сьогодні проблема наркоманії серед студентської молоді є багатогранною з точки зору соціальних, медичних, здоров'язбережувальних, економічних, організаційних та інших чинників. При цьому профілактика наркоманії в будь-якому випадку повинна бути тісно пов'язана із зміцненням здоров'я та підвищенням працездатності молоді. Це потребує формування відповідних педагогічних особистісних компетенцій майбутнього фахівця, застосування нових підходів до гарантованого забезпечення здоров'я студентської молоді, медичної та профілактичної допомоги особам, які перебувають у групі ризику.

Резюме. У статті розглядаються педагогічні та здоров'язбережувальні аспекти запобігання наркоманії серед студентської молоді. Вказуються основні причини, що сприяють розвитку наркозалежності. Акцентується увага на профілактичних формах роботи із запобігання цього небезпечного явища. **Ключові слова:** профілактика наркоманії, здоров'язбережувальний аспект, студентська молодь.

Резюме. В статье рассматриваются педагогические и здоровьесберегающие аспекты предупреждения наркомании среди студенческой молодежи. Указаны основные причины, которые способствуют развитию наркозависимости. Акцентируется внимание на профилактических формах работы по предупреждению этого опасного явления. **Ключевые слова:** профилактика наркомании, здоровьесберегающий аспект, студенческая молодежь.

Summary. The article has deals for health caring educational technologies and prevents drug dependency among students. The main reasons identifies of contributing the drug addiction development. Emphasis is on preventative forms of work to prevent this dangerous phenomenon. **Keywords:** drug addiction, health caring educational technologies, drug dependency.

Література

1. Генкова Л. Л. Почему это опасно / Л. Л. Генкова, Н. Б. Славков // М.: Просвещение, 1989. - 96 с.
2. Бенюмов В. М. Вред алкоголя, никотина и наркотиков // В. М. Бенюмов, О. Р. Костенко, К. М. Флоренскова / К.: Рад. школа, 1989. – 125 с.
3. Северцов Н. А. Путешествия по Туркестанскому краю / Н.А. Северцов / М.: Гос изд.-во географической лит-ры, 1947. – 301 с.
4. Максимова Н. Ю. Психологічний аспект профілактики алкоголізму та наркоманії підлітків: метод. посібник // Н. Ю. Максимова / К.: ІСДО, 1995. – 144 с.
5. [Неведомська Є.О.](#) Щоб уникнути наркоманії серед підлітків: методичні рекомендації для педагогів / Є. О. Несвідомська, Л. Г.Горяна / Київ: КМІУВ, 2000. - 14 с.